

Metod Mikuž

DONESEK K ZGODOVINI OSVOBODILNE FRONTE

I.

E. Kardelj je na 2. kongresu OF od 26. do 28. aprila 1948 v Ljubljani poudaril, da ni slučaj, da je ustanovni dan OF, 27. april 1941, »državni praznik osvobojenega slovenskega naroda«,¹ na 3. kongresu OF, tri leta kasneje pa, da je to eden od najvažnejših datumov v razvoju naše revolucije, saj je bila ustanovitev OF skoraj da *conditio sine qua non* za uspešno vstajo, do katere je moralo priti, pa tudi formalna in organizacijska potrditev in utrditev tega, kar je v resnici že nastajalo in bilo — enotnost ogromne večine ljudstva v skupni zavesti, da je napočil čas, ko je treba sprejeti boj na življenje in smrt s sovražnikom, ki je pretil samemu obstanku slovenskega naroda.²

Če vsaj približno poznamo okupacijske namere, pa tudi njih začetna izvajanja nemškega okupatorja, moremo kaj kmalu pritrditi Kardeljevemu utemeljevanju pomembnosti ustanovitve OF. Slovenskemu narodu je pretilo pravo fizično iztrebljanje, od že začetnega uničevanja spomenikov slovenske kulture (Nemce so motili celo slovenski napis na nagrobnikih) in preganjanja slovenskega jezika ter izseljevanja predvsem slovenske inteligence do streljanja talcev, izseljevanja večjih kompleksov, partizanskih družin, moralnega in fizičnega poniževanja slovenskega naroda. Res je, da so morali tudi Nemci kot ostala dva okupatorja, Italijani in Madžari, že zaradi začetnega vsenarodnega oboroženega odpora, menjavati okupacijske metode, vendar pa se njih bistvo ni nikdar menjalo: resna namera uničiti slovenski narod, ki je bil in postajal vedno večja nevarnost in ovira za utrditev nemštva na predvideni jugovzhodni meji nemškega rajha. Točno je tudi to, da ostala okupatorja nista bila za las boljša. Madžari so okupirano Prekmurje enostavno vključili v svojo državo, Italijani pa so bili nekoliko počasnejši. Mussolinijev »prestizž«, ki ga je iskal in upal doseči na okupiranem ozemlju, se namreč nikdar ni ujemal z okupacijskimi namerami velike italijanske buržuazije, ki je bila fašistična vselej toliko in tolikokrat, kolikor je to služilo njenim imperialističnim ciljem.

Dve, oziroma tri poti so bile slovenskemu narodu odprte na začetku okupacije. Prvi dve naj bi pokazala slovenska politična kontinuiteta, tretjo pa je pokazala KPS (kot sestavni del KPJ) z ustanovitvijo OF za

¹ II. kongres OF Slovenije, Ljubljana 1948, str. 63.

² III. kongres OF Slovenije, Ljubljana 1951, str. 34.

takojšen, oborožen odpor. To je bila brez dvoma ne samo sekularna zasluga KPS, temveč tudi njena sekularna naloga.

Prva pot je mogla voditi samo v znano »kar bo, pač bo« in jo je prav na začetku okupacije poskušalo inavgurirati vodstvo ljubljanske škofije pod geslom, da je vsaka oblast od Boga. To sicer splošno veljavno geslo za kristjane je seveda moglo dobiti neko razumljivo veljavo in poslušnost le v ljubljanski škofiji, kajti nemška okupacija Štajerske je že prve dni povsem onemogočila dati mariborskemu škofu celo tako izjavo. Zanimivo je, da tudi v ljubljanski škofiji, kolikor so jo zasedli Italijani, to geslo vernikov ni nikdar vžgalo, prej ali slej pa se je tega gesla poslužila neznatna mladinska skupina in nekaj starejših posameznikov na visokih cerkvenih položajih, ki jim je bila za vzor stanovska država, katero sta neutrudno pridigovala dva izrazita fašistična papeža, Pij XI. in Pij XII. Ta pot, kolikor jo je že bilo, je skoraj od vsega začetka vodila v hudo narodno izdajo: s podporo in pomočjo okupatorja ter z zlorabo verskega čustvovanja uničiti (tudi fizično) vse, kar bi kakor koli onemogočilo vzpostavitev neke civitatis Dei že na tem svetu. Pot te skupine ni izključevala samo poti OF, temveč tudi poti sebi skoraj za las podobne, tudi mlade klerikalne skupine, ki je skušala okupacijo izrabiti za obračun s starim klerikalnim in cerkvenim vodstvom in se sama polastiti oblasti. Če je prva skupina — trdeč, da je vsaka oblast od Boga — vezala vse svoje delo na obstoj okupatorja in verovala tudi v njegovo zmago, je bila druga skupina »liberalnejša«. Verovala je kot prva skupina, ne pa v okupatorjevo zmago. Okupator naj bi ji le pomagal strmoglaviti stare, v neki — morda celo konfederativni kraljevini Jugoslaviji — pa naj bi jo ustoličili Angloamerikanci, v katerih zmago so trdno verjeli.

Avtorjem druge poti, navezanim in izhajajočim iz slovenske meščanske politične tradicije in kontinuitete, so že začetki italijanske okupacije, zlasti pa italijanski zakon-dekret o ustanovitvi Ljubljanske pokrajine in njen statut (3. maja 1941), začeli vzbujati varljivo upanje o neki, čeprav minimalni slovenski avtonomiji, ki je izgledala spričo nemškega že začetnega divjanja še toliko večja. Zato je bila po svoje razumljiva začetna pripravljenost slovenskih političnih vrhov in javnega življenja sodelovati v ponujani konzultni ali sosvetu, da bi pač reševali, kar bi se dalo rešiti. Pripravljenost je bila še večja, ker bivši ban dr. Marko Natlačen mesec in pol poprej na sestanku z Nemci v Celju ni dosegel prav ničesar. Začeli pa so izstopati iz konzulte, ko je ta zaradi naraščajočega narodnoosvobodilnega boja (NOB) začela v okupatorjevih očeh izgubljati svojo prvotno zamisel in ker so — morda vsaj nekateri od njenih članov — le začeli spoznavati njen stvarni in moralno politični nesmisel. Ker je postalo te vrste sodelovanje z okupatorjem nemogoče, NOB pa se je vedno bolj širil tudi v narodnoosvobodilno revolucionarno smer, se je ta pot razcepila. Del (manjšina) se je poskušala reševati v sredino, del pa je začel snovati ilegalno (Slovensko zavezo in njene tri ilegalne legije), ki pa kot ilegala nasproti OF in okupatorju ni mogla dolgo obstajati in je moral ta del ob prvem višku razvoja OF pomladi 1942 del svoje ilegale (legije) pred okupatorjem legalizirati in mu ponuditi pomoč za boj proti osvobodil-

nemu boju lastnega naroda. Tako je tudi ta pot končala v grobi narodni izdaji in je v vsem svojem nadaljevanju povzročila veliko krvavih žrtev lastnemu narodu.

Le tretja pot, pot OF je bila rešilna, vendar pa ne na začetku in ne v vsem nadaljnjem razvoju lahka. Čeprav slovenski narod ni bil nikdar v svoji zgodovini »nevojaški narod«, je bila velikanska okupatorjeva nadmoč le velika ovira za začetke te poti. Bilo je še veliko drugih ovir, med katerimi nikakor ni bila majhna tudi ta, da ni bila pot pri posameznikih — od prepričanja o potrebnosti boja do začenjanja pravega boja — povsod enako lahka in dolga. Tudi tod je priskočila na pomoč KPS, ki je prva začela pošiljati v boj svoje najboljše kadre, okrog teh prvih borbenih jeder pa so se začeli zbirati tudi drugi. Pa tudi ko je že boj stekel in se je že jeseni 1941 pokazal njegov prvi, veliki uspeh — partizanstvo je bilo razširjeno kljub strahovitim začetnim okupatorjevim represalijam in se je tudi utrdilo — težave seveda niso prenehale. Od hudih in krvavih žrtev ter izgub junaških borcev in bork do pravilnega razumevanja in ne zoževanja dveh temeljnih gesel OF: boj proti okupatorju in da se »staro ne sme nikdar več vrniti« in od kolikor se le da enakomernega razvoja OF in NOB v vseh slovenskih pokrajinah do doslednega odstranjanja nevarnosti, ki morejo spremljati vsako revolucijo, do uravnavanja na pravo pot med možnostjo leve in desne stranpoti.

Nastati bi moglo za Slovenijo še posebno in značilno vprašanje, kakšen je bil odnos slovenskega katoliškega klera do NOB in ljudske revolucije? Klera torej, katerega predniki so imeli nemajhne zasluge, da se je slovenski narod, vkleščen med veliko germansko in romansko silo, ne samo obdržal, temveč tudi uspešno preprečeval prvi sili politiko »mostu na Jadran«, drugi pa aspiracije prek Ljubljanske kotline doseči pot proti Podonavju.

Poudariti je treba, da je višji kler zlasti v ljubljanski škofiji zaradi različnih vzrokov — in ne samo zaradi kanonične pokorščine — zvesto sledil navodilom in okrožnicam obeh fašističnih papežev in to že od prisilne resignacije zavednega Slovence, škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča na začetku tridesetih let. Takrat in še nekaj let kasneje mlajši in nižji kler skoraj v celoti te »politike starih« ni odobral, nekaj pred okupacijo pa je bil ta tabor mlajšega klera že razbit in neenoten. Neenotnost je precej zakrivila napačno poudarjana (od zgoraj) in napačno razumevana (od zgoraj in od spodaj) oboedientia canonica, še več posledica klerofašistične vzgoje Mladcev na srednjih šolah, ki je Mladce-bogoslavce spremljala tudi v semenišča in okuževala še druge, mnogo pa tudi od cerkvene hierarhije spretno uporabljene in aplicirani znani sveto-pisemski primer prodaje človeškega dostojanstva in svobode »za skledo leče«. Zanimivo je torej bilo tole: čim je poprej čisto priljuden in uspešen mlad klerik dobil na primer mesto gimnazijskega veroučitelja ali profesorja, je kaj kmalu zapustil svoja prejšnja napredna ali vsaj človeška gledanja pa tudi dejanja, se začel bližati intencijam višje cerkvene hierarhije, ali pa jih začel celo presegati.

Tako je na začetku okupacije v »revolucionarnem« taboru ostalo le nekaj osamelcev. Ker so Nemci takoj po okupaciji izselili vso slovensko

duhovščino s Štajerske in Gorenjske, moremo seveda govoriti le o tem, na katero od zgoraj omenjenih treh poti je stopil slovenski kler na začetku v Ljubljani sami. Reči moramo, da najdemo višji in nižji kler na prvi in drugi poti, na tretji poti pa ne vseh osamelcev. Pravzaprav samo tiste, ki so se vključevali o OF »od spodaj«, se pravi skupaj z ljudskimi množicami. Tisti pa, ki so se vključevali »od zgoraj« (nekako prek krščansko socialistične ustanovne skupine) so kmalu omagali že ob prvi revolucionarni diferenciaciji v OF (zgodnja pomlad 1942) in z njimi tudi nekateri, ki so se vključili »od spodaj«. Nekoliko drugače je bilo v ljubljanski škofiji na deželi. Skoraj ves starejši nižji kler (vštevši dekane), razen nekaj bivših političnih petelinov, je bil na strani OF, skoraj ves mlajši nižji kler pa je bil proti.

Že polletni razvoj OF je pokazal, da je bilo njeno vodstvo v pravih rokah. OF in NOB se je neprestano širil in — kar je bilo še posebej pomembno — vodstvo OF je bilo ves čas tesno povezano s cilji in željami bojujočih se slovenskih ljudskih množic, ti cilji in želje pa so bile istovetne s cilji in željami vodstva samega. Tako je lahko vodstvo izdalo dokončni program OF ali Temeljne točke OF, ki se v ničemer niso več menjavale ne dopolnjevale do osvoboditve, ker to pač ni bilo potrebno. Vsebinsko in če mu sledimo po vrstnem redu kot je zapisan, je bil program OF sledeč: neizprosna oborožena akcija proti okupatorju predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev (Združena Slovenija). OF je za jugoslovansko kontinuiteto, za slogu in enotnost jugoslovanskih narodov in stremi k povezanosti slovenskih narodov pod vodstvom velikega ruskega naroda, a na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe. Osvobodilni boj slovenskih množic preoblikuje slovenski narodni značaj in ustvarja »nov lik aktivnega slovenstva«, vse skupine, ki sodelujejo v OF, so se obvezale, da bodo lojalne v medsebojnih odnosih. Po narodni osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast OF v celoti in uvede dosledno ljudsko demokracijo, vprašanja pa, ki presegajo okvir NOB, se bodo na demokratični način reševala po osvoboditvi. O notranji ureditvi Združene Slovenije in o svojih zunanjih odnosih bo odločal slovenski narod sam (v smislu Atlantske izjave), narodna vojska na slovenskem ozemlju raste iz slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet in narodne zaščite, kamor se pozivajo vsi zavedni Slovenci.³

Ob preučevanju razvoja OF moremo takoj opaziti dve njeni izraziti posebnosti, njeno zelo zgodnjo ustanovitev (27. april 1941), njeno zunanjo in notranjo strukturo ter skoraj istočasno razširjenost po vsej Sloveniji ne glede na razkosanost in različne okupatorje. Njeno tako zgodnjo ustanovitev je sicer terjala nujnost, a kljub tej nujnosti OF ne bi bilo tako zgodaj, če bi KP že od 1935 dalje ne nastopila svoje velike poti, zbiranja vseh pozitivnih in demokratičnih sil sloveskega naroda. Najprej z zbiranjem teh sil v ljudski fronti, ki so nastale in se razvile kot revolucionarna opozicija v slovenskem klerikalnem in liberalnem političnem taboru, med delom slovenskih kulturnikov in z zbiranjem politično ne-

³ Dr. Makso Šnuderl, Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji, Ljubljana: 1949, str. 31—32.

opredeljenih, a demokratičnih posameznikov. Druga velika predvojnja akcija KPS je bila boj za doseg delavske enotnosti in tretja, še večja, akcija za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze. Te ustanovitve sicer takratni ban dravske banovine ni dovolil, a na peticiji za ustanovitev je bilo zbranih 30.000 podpisov, od najuglednejših kulturnih in javnih delavcev do kmetov in delavcev. To je bil pač predhodnik OF v malem! Takoj ob okupaciji se je torej mogla KPS opreti na veliko število svojih že preizkušenih in aktivnih sodelavcev in takoj tudi razširiti program nekdanje ljudske fronte z bojem in to takojšnjim proti fašističnemu okupatorju, za narodno osvoboditev itd. Ni bil torej slučaj, da je E. Kardelj v svojem govoru na Kočevskem zboru na vprašanje, zakaj je mogel slovenski narod v svojem boju doseči že do tega zbora tako velike uspehe in zakaj je sploh mogel začeti boj? — odgovoril, da sta »spontano prebujene borbene sile naroda« organizirala in vodila v boj dva subjektivna faktorja, KPS in »skupine slovenskih patriotov-demokratov in svobodoljubnih ljudi, ki so bili pripravljene skupaj s komunistično partijo dvigniti zastavo brezkompromisne politične in oborožene borbe proti okupatorju in njihovim domačim pomočnikom. Prisotnost teh skupin je dala slovenskemu osvobodilnemu gibanju tisto potrebno širino, ki je omogočila z najmanjšimi žrtvami doseči največje uspehe. Istočasno pa se je v skupni borbi skovala tista demokratična enotnost osnovnih demokratičnih tokov v slovenskem življenju, ki bo opredelila vso bodočnost slovenskega naroda, in ki omogoča, da bo slovenski narod brez velikih pretresov stopil v novo, resnično demokratično bodočnost.«⁴

Druga posebnost OF, njena zunanja in notranja struktura in skoraj istočasna razširjenost po vsej Sloveniji, je izvirala iz postopnega množičnega vključevanja slovenskega naroda v OF. Tako moremo že od poletja 1941 govoriti o organizacijskih temeljih OF povsod, kjer so bile vzpostavljene organizacije KPS — in te so bile po vsej Sloveniji — in nas ne more pri tem motiti drugo zgodovinsko dejstvo, da je tudi v tem prednjačila Ljubljanska pokrajina, predvsem pa mesto — heroj Ljubljana, ki je od vsega začetka prevzela moralno in materialno težo in odgovornost za organiziranje NOB. Že od poletja 1941 moremo govoriti o vodstvenem organu OF (vrhovni plenum OF in njegov izvršilni odbor — IOOF), takoj za tem že tudi o dobro razpršeni organizaciji OF v Ljubljanski pokrajini (od terenskih odborov OF do okrožnih odborov OF); od septembrskega plenuma OF 1941 pa o ugotovitvi plenuma samega, da odbori OF istočasno predstavljajo tudi organe porajajoče se ljudske oblasti. Zato se je vrhovni plenum OF začel upravičeno imenovati tudi Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO). Tako je vrhovni plenum OF-SNOO v tem prvotnem osebostnem sestavu do Kočevskega zbora predstavljal najvišji vodstveni politični in oblastni organ NOB na Slovenskem, v obeh funkcijah pa ga je nadomeščal IOOF, tega pa v razdobju največje ilegale tričlanski sekretariat IOOF.

⁴ Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, Ljubljana, 1953, str. 73—74.

Ta zanimiva, a povsem logična »dvojnost« organov in v organih OF je ostala vse do osvoboditve in še celo nekaj časa po njej, čeprav je prišlo do prvega, naravnost klasičnega ločevanja politične in oblastne funkcije v organih OF že na prvem osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini, ker so postali prvotni terenski odbori OF (kot politični in oblastni organi OF) preozki in ker je ljudska demokracija terjala, da prebivalci osvobojenega ozemlja volijo svoj — to pot — vsaj najnižji oblastni organ, terenski (krajevni) narodnoosvobodilni odbor (NOO). Pripadnost, ali če hočemo, članstvo OF in neodtujljiva demokratična pravica, aktivna in pasivna volilna pravica slehernega, če je seveda ni izgubil zaradi moralne ali fizične nesposobnosti, sta dve povsem različni prvini. Tudi danes je nekaj drugega članstvo v SZDL in volilna pravica! Tako so prebivalci že na prvem osvobojenem ozemlju volili svoje oblastne temeljne organe, terenske ali krajevne NOO, stari terenski odbori pa niso minili in so obdržali svojo prav začetno funkcijo političnih organov. Ko je bila končana velika italijanska ofenziva poleti in jeseni 1942, je minilo tudi prvo osvobojeno ozemlje in z njim izvoljeni NOO, katerih funkcije so prevzeli ponovno ilegalni terenski odbori OF.

Vse to je pokazalo izredno prožnost vodstva OF, ki je ob vsaki priliki in to v pogojih krvavega in revolucionarnega NOB poskušalo zadostiti vsaj elementarnim zahtevam ljudske demokracije, pa tudi zadržano neuničljivost organov OF. Za to neuničljivost pa je bilo potrebno, da so se ti organi (na določenem prostoru) utrdili in vrasli med množice še pred nastankom osvobojenega ozemlja tako, da so množice razumele in prenesle divjanje okupatorjeve ofenzive, izgubo svojega izvoljenega NOO in znale ponovno »ilegalno« zaživeti s svojimi starimi terenskimi odbori OF.

Poučen primer za to našo trditev je bilo stanje v Ljubljanski pokrajini po končani italijanski ofenzivi. Ostali in delovali so vseh treh vrst odbori, OF, terenski, okrajni in okrožni in znova so opravljali obojne funkcije. Zato se izvršilnemu odboru OF po kapitulaciji Italije, ob nastanku velikega osvobojenega ozemlja, ni zdelo potrebno razpisati volitve v NOO. Imamo pa drug primer, z Zgornje Savinjske doline, ki jo je osvobodila NOV in POS poleti 1944. Tod do osvoboditve tega predela OF ni bila tako utrjena kot je bila v Ljubljanski pokrajini, izpeljali pa so volitve v NOO že po odloku 1. zasedanja SNOS v Črnomlju, ki je bil še demokratičnejši od odloka IOOF za volitve na prvem osvobojenem ozemlju. Velika nemška ofenziva je jeseni 1944 to osvobojeno ozemlje uničila in minili so izvoljeni NOO, a marsikje tudi še neutrjeni in s prebivalstvom ne zraščeni odbori OF. Tako je bilo marsikje po ofenzivi treba začeti skoraj da z letom 1941.

Rekli smo, da je OF nastajala in se razvijala od zgoraj in od spodaj. Na prvi način z vključevanjem v OF prek in s pomočjo organizacijske in vsebinske strukture obeh vodstvenih organov OF, vrhovnega plenuma in IOOF. V prvem so bile zastopane vse skupine (politične, kulturne, strokovne itd.), ki so se v OF vključile takoj ali kmalu po ustanovitvi, v drugem pa zastopniki skupin, ki so na povabilo CK KPS prisostvovala na ustanovnem sestanku 27. aprila 1941. Če je bilo le mogoče, je ista

»koalijska« struktura (zastopnikov ustanovnih skupin kot v IOOF) obstajala tudi v pokrajinskih in okrožnih odborih OF. Ta »koalicija« je bila potrebna zaradi slovenske politične preteklosti in zaradi širine OF, obenem pa je že od vsega začetka podirala mostove in možnosti vrnitve k politični preteklosti in razcepljenosti slovenskega naroda. Da pri tej »koaliciji v OF« ne moremo govoriti o neki meščanski koaliciji, je bilo jasno od vsega začetka, je pa formalno trajala v vodstvenih organih še prek Dolomitske izjave treh ustanovnih skupin (februarja 1943), razširitve IOOF z nekaterimi predstavniki skupin, zastopanih v vrhovnem plenumu jeseni 1944 in prek izrazito »osvobodilnofrontovske« prve slovenske narodne vlade, sestavljene v Ajdovščini na začetku osvoboditve. KPS je v OF slej ko prej obdržala vlogo hegemonu, merilo njenega deleža, v vodstvu OF kot tudi deleža ostalih skupin pa ni bila nikdar pripadnost tej ali oni stranki oziroma skupini, temveč samo borbena pripravljenost in požrtvovalnost v NOB.

Še pomembnejše je bilo vključevanje v OF »od spodaj«. Bilo je množičnejše in ni iskalo in zahtevalo nobenih garancij mimo tistih, ki so jih dajale z vedno večjo avtoriteto Temeljne točke OF. Zaradi demokratičnosti OF vstop v OF ni mogel biti prisiljen, pač pa je človeka gnala in silila v OF njegova vest.

Cilj obeh vključevanj je bil ves čas eden in isti, pritegniti čim bolj enoten slovenski narod v brezkompromisni boj proti okupatorju in ko so se pojavili narodni izdajalci, tudi proti tem. Ni bilo pa seveda vključevanje v OF in aktivnost v njej pri slehernem frontovcu in v vsaki slovenski pokrajini enaka. Če bi to intenzivnost udeležbe v NOB natančneje preiskali, bi našli kar se le da pestro mavrico in lestvico najrazličnejše in — kar je še pomembnejše — najiznajdljivejše aktivnosti. Vse tisto, kar je sposoben pokazati vsak narod, ki se bori na življenje in smrt, le če je pravilno voden. OF je vključevala heroje-partizane in aktiviste, vključevala vse zveste, dobre in svojemu narodu predane ljudi, bolj in manj pogumne, tudi večje in manjše Nikodeme. Izključevala je vedno in dosledno le eno samo, najslabšo človeško zvrst, narodne izdajalce! Nikdar, tudi čez sto let, ne bo lahko reči, ta in ta je storil »več« — četuti je storil nadvse veliko dejanje, vedno pa, že takrat in danes je mogoče reči, da kar je kdo storil za NOB, je storil prav in dobro. In tudi vest — neizprosni iudex supremus — mu ni ničesar očitala.

Zanima nas, ali moremo zaslediti na začetku NOB pri ostalih jugoslovanskih narodih nekaj podobnega naši OF. Tito je na 2. kongresu ljudske fronte Jugoslavije septembra 1947 poudaril, da je OF takoj v začetku dobila najizrazitejši vseljudski značaj in se je potem ta ljudska fronta v Sloveniji od začetka razlikovala od ljudske fronte v drugih pokrajinah.⁵

Na področju pokrajinskega komiteja KPJ (PK KPJ) za Srbijo je okrožni komitet KPJ za Kragujevac že 15. julija 1941 zapisal, da je treba ustanoviti »Osvobodilno narodno fronto«. PK KPJ za Srbijo pa je sporočil OK za Valjevo 16. julija, da je treba začeti ustanavljati skupne

⁵ Drugi kongres LF Jugoslavije, Ljubljana 1947, str. 11.

komiteje, to je odbore narodne fronte in jih povezati s pristaši bivših strank, ki bi se izjavili za boj proti okupatorjem in njegovim hlapcem. Podobno je zahteval PK 12. avgusta, da je treba ustanavljati odbore narodnoosvobodilne fronte in se povezovati s pristaši vseh bivših strank, ki so za boj proti okupatorju in njegovim hlapcem. Iz okrožja Šabac je poročal 14. avgusta instruktor PK, da so bile razorožene vse žandarmerijske postaje in požgane knjige vseh občinskih uprav ter da so župani izjavili, da bodo v bodoče poslušali odredbe komandirjev odredov. V okrožju so imeli vso oblast partizani in instruktor je spraševal, ali naj to oblast uvedejo tudi kot občinsko oblast in kako naj bi ta praktično izgledala. Drugače je bilo zopet v niškem okrožju. Tod je skliceval odred zborovanja, kjer so obtoževali župane, da so podpirali okupatorja. Taki župani so morali odstopiti. Toda PK je poslal navodilo, naj pustijo župane in kulake na miru.

PK je 20. avgusta naročil, naj ostanejo vse tiste občine (občinske uprave), ki so ščitile koristi ljudstva, svoje funkcije pa naj odpravljajo pod kontrolo partizanov. Izdajalske občinske uprave naj ljudstvo zamenja s pomočjo partizanov in naj na njih mesto postavi ljudi iz lastnih vrst, ki pa naj v občinskem sistemu ne spreminjajo ničesar. Konec avgusta je PK zahteval, da se je treba povezovati s pristaši in vodstvu političnih strank, ki so se pripravljene boriti in postavljati skupne odbore osvobodilne fronte, ki naj bodo neke vrste ljudska oblast v krajih, očiščenih od okupatorjev.

Pri vsem tem so delali tudi napake. OK za Šabac je 23. avgusta sporočil PK, da je bilo dosti težav s prepričevanjem tovarišev, da še ni nastopila faza proletarske revolucije, v kraljevskem okrožju do 23. avgusta še niso ustanovili odbora narodne osvoboditve, ker niso dobili predstavnikov drugih (meščanskih) političnih strank. V okrožju Čačak so imeli že zamišljene neke vrste narodnoosvobodilne odbore po vaseh. Pri ustanavljanju skupne fronte s predstavniki bivših političnih strank so imeli konec avgusta uspehe v Mačvi in ustanavljali so tudi odbore narodnoosvobodilnega fonda za zbiranje pomoči. Isto so uspeli tudi na področju OK za Kragujevac, ki je 30. avgusta poročal o sporazumu med delegati KPJ in delegati zemljoradniške stranke. Sporazum je obsegal sodelovanje v NOB, ustanavljanje skupnih narodnoosvobodilnih odborov, v katerih naj bi pritegnili še pristaše drugih strank. Ti narodnoosvobodilni odbori naj bi bili edini politični faktor, ki bi s propagando pripravljali množice na ljudsko vstajo, povsod pa naj bi ustanavljali tudi odbore nacionalnega fonda. Nekaj zemljoradnikov je vstopilo tudi v odred, član izvršnega odbora te stranke pa je postal namestnik komandanta kragujevskega odreda.

Konec avgusta je komanda posavskega odreda določila, da je treba v vseh vaseh osvobojenega ozemlja postaviti odbore narodnoosvobodilne fronte, pa tudi po vaseh na neosvobojenem ozemlju. Ti odbori niso bili organi nobene stranke in so njih člane izbirali med poštenimi rodoljubi brez ozira na njihovo politično pripadnost. Splošna naloga teh odborov naj bi bila administrativno posredništvo med partizansko četo in vasjo, posebne naloge pa organizacija prehrane, ustanovitev narodnoosvobodil-

nega fonda, zbiranje orožja, sestava spisikov za orožje sposobnih moških itd.

PK je 4. septembra določil, da je prav »v tej etapi boja« treba pridobivati tudi ostale politične formacije za skupno stvar v obliki narodne fronte. Nujno se je treba hitro povezati s pristaši in vodstvi strank, ki so pripravljene za boj in postaviti je treba skupne odbore narodnoosvobodilne fronte povsod, kjer je to mogoče. Ti odbori naj bodo neke vrste ljudska oblast v osvobojenih krajih. Čim bolj je treba utrditi zveze z župani. Le odbori fronte imajo pravico mobilizirati. Drugi bataljon posavskega odreda je 7. oktobra zahteval, naj se na njegovem področju čimprej vpeljejo v delo narodnoosvobodilni odbori, da bi postali oblast v vaseh in da bi bil štab bataljona razbremenjen poslov. Dne 11. oktobra je objavil narodnoosvobodilni odbor za Užice svojo izvolitev. Bil je izvoljen na konferenci meščanov Užica in rečeno je bilo, da bo najpopolnejši izraz oblasti v izrednih okoliščinah. V sodelovanju s štabom užiškega odreda bo zavaroval osebno lastnino itd. Postavil je tudi narodnoosvobodilni fond.

PK je 14. oktobra naročil OK za Arandjelovac, da je treba doseči z vsemi političnimi strankami in rodoljubi politične sporazume na podlagi skupnega boja proti okupatorju in njegovim pomagačem. Ustanavljati je treba narodnoosvobodilne odbore, v katere naj pridejo pošteni ljudje, odbori pa naj bodo odraz borbene volje vseh ljudi. Prav tako je pisal PK 16. oktobra OK za Kragujevac, da je treba ustanavljati enotno fronto NOB, se čvrsto povezati z ljudstvom in pritegniti ljudi vseh strank in rodoljubov v to fronto. Treba je vršiti »pritisk od spodaj«. Vzporedno z ustvarjanjem te bojovne zveze je treba dosežati tudi politične sporazume, ustvarjati osvobodilne odbore kot rezultat teh političnih sporazumov in ti odbori naj bodo »resnična narodna oblast v dotičnem kraju«. Iz poročila OK za Požarevac je razvidno, da so obstajali »nacionalni osvobodilni komiteji« povsod, OK pa je bil mnenja, naj bi ti ne bili samo organi za zbiranje hrane, temveč tudi jedra za pripravo narodne vstaje in »nove uprave, ki bo dala novo vsebino življenja na osvobojenem ozemlju«.

Že po odhodu iz Srbije je CK KPJ 14. decembra 1941 naročil PK za Srbijo, da je treba vso pozornost posvetiti ustanavljanju narodnoosvobodilnih odborov, ki naj postanejo glavna transmisija KPJ v masah. Na neosvobojenem ozemlju naj bodo organi političnega boja naroda, na osvobojenem ozemlju pa tudi organi demokratične oblasti.⁶

Če bi teh nekaj poročil iz Srbije primerjali z nastankom in razvojem OF v Sloveniji, bi mogli opaziti več razlik. Temeljna je bila pač ta, da je v Srbiji pozvala v boj, ga tudi začela in potem nadaljevala KPJ brez neke prehodne ustanovitve osvobodilne ali ljudske fronte kot je bilo to v Sloveniji. Ko je bil v Srbiji NOB že v velikem razmahu in kronan z velikim osvobojenim ozemljem, se je pokazala nujna potreba po širini tudi »od zgoraj« in »od spodaj«, kar je skušala KPJ doseči naknadno z ustanavljanjem neke ljudske osvobodilne fronte in njenih odborov naj-

⁶ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1961 (l. XV), str. 24—26.

prej na področju okrožnih komitejev. Širina je bila vsekakor potrebna tudi zaradi postavljanja organov ljudske oblasti na osvobojenem ozemlju.

Formalno v Srbiji nekaj podobnega slovenski OF kot osrednje politične in oblastne organizacije med NOB ni obstajalo, moremo pa opaziti ponekod na terenu nekaj elementov, ki bi NOO v Srbiji precej približal organom naše OF, če bi se spopolnili in ravnali po direktivi CK KPJ, ki smo jo omenili kot zadnjo.

V Sloveniji je bil NOO vedno le voljeni oblastni organ, širši in tudi »ločen« od odbora OF. V Srbiji pa je bil NOO rudimentarni zametek ljudske fronte »od spodaj«, postavljen ali izvoljen in je na osvobojenem ozemlju skoraj po pravilu zamenjal prejšnji občinski odbor — ki so v Sloveniji preminili sami od sebe in jih zato nihče ni niti spominjal, — na neosvobojenem ozemlju pa naj bi se srbski NOO po že imenovanih intencijah CK KPJ precej približal našim prvotnim terenskim odborom OF.

Na področju PK KPS za Vojvodino moremo srečati prve zardke osvobodilne fronte in ljudske oblasti v odborih narodnoosvobodilnega fonda, ki so bili na področju PK KPJ za Srbijo le pomožne organizacije NOO. V teh odborih, ki jih kot pomožne organizacije OF moremo srečati na primer tudi pri nas zlasti na Gorenjskem, posebno v kamniškem okrožju, so bile ponekod zastopane vse stranke, pa tudi posamezniki, ki so se borili proti okupatorju ne glede na vero in narodnost. Zdi se, da so se NOO, ki so se kasneje pojavili na osvobojenem ozemlju v Sremu, razvili prav iz odborov narodnoosvobodilnega fonda in so bili tako zaradi svoje množičnosti podobni odborom OF.⁷

Na Hrvaškem je pozval CK KPH 22. junija 1941 hrvaški narod v boj za nacionalno in socialno osvoboditev, konec julija pa na oboroženo vstajo in na združitev v »enotno hrvaško nacionalno fronto«. Ustanovitev NDH in ustaški teror nad srbskim prebivalstvom je močno oviral tako združevanje hrvaškega kot hrvaškega in srbskega naroda. Ovira je mogla postati tudi razglas CK KPJ še pred nemškim napadom na Sovjetsko zvezo, ki je sicer pravilno svaril pred državljansko vojno in pozival delavce v enotno fronto ter svetoval povezavo te s kmeti v bojno zvezo. Zapisal pa je tudi, da bo delavski razred pod vodstvom KP in s pomočjo Sovjetske zveze ustvaril »nov družbeni red po vzorcu Sovjetske zveze, v katerem bo imelo delovno ljudstvo resnično nacionalno in socialno svobodo«.

Tito je že začetek avgusta 1941 opozoril hrvaški partizanski glavni štab, da zahtevajo razvoj ljudske vstaje in sovražni poskusi, da se ta prikaže kot čisto komunistična zadeva, upostavitve nekega narodnega odbora osvoboditve, v katerega naj bi prišli predstavniki demokratičnih struj Srbije, Hrvaške in Slovenija ter »naši ljudje«. Ta odbor naj bi bil neke vrste narodna vlada, ki naj bi izdala razglas in z njim pozvala v boj. V tem »jugoslovanskem odboru« naj bi bili trije ali štirje Hrvati, dva iz Slovenije, štirje iz Srbije in dva iz Črne gore. Čeprav se je ta Titova zamisel uresničila šele z Avnojem, vendar je tu že zelo zgodaj

⁷ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1961 (1. XV), str. 28.

poudarjena tendenca po nekem jugoslovanskem združevanju, ki bi vsekakor moral imeti na začetku tudi politični, ljudskofrontovski značaj.

Kot v Srbiji pa je CK KPJ tudi na Hrvaškem zelo zgodaj poskušal ustanoviti ljudsko fronto. Tito je že sredi avgusta vprašal, kako gre z njeno ustanovitvijo in svetoval, naj povabijo voditelje HSS, 4. septembra pa, naj začno ustanavljati ljudsko fronto »od spodaj«, to je, naj v vseh krajih ustanovijo »skupne odbore narodne osvoboditve« z zastopniki HSS in SDS in naj ne čakajo na sporazume z voditelji teh strank. CK KPH je pozval vodstvo HSS 5. septembra v boj in poudaril, da cilj tega boja ni »ta ali ona oblika politične ureditve,« temveč osvoboditev hrvaškega in vseh jugoslovanskih narodov. Zato naj bi se povsod ustanovili odbori enotne narodnoosvobodilne fronte, ki bi povedla narode v boj.

Tako moremo na Hrvaškem opaziti neko ustvarjanje ljudske fronte od spodaj. V Dalmaciji se je na primer kmalu pokazalo, da se ne bodo mogli sporazumeti z voditelji raznih strank, začeli pa so ustanavljati akcijske odbore, ki so začeli preraščati v NOO. Ti odbori, v katerih so bili posebej organizirani uradniki, delavci, dninarji itd., nas morejo spomniti na matične odbore OF 1941/42 v Ljubljani. Ti odbori so postajali oblika široke borbene dejavnosti na vseh področjih in se niso ozirali na zadržanje bivših politikov do NOB. Nekaj poskusov ustvariti ljudsko fronto tudi od zgoraj, moremo opaziti v Liki. CK KPH je 30. septembra poudaril, da mnogi OK niso razumeli antifašističnega značaja boja »v sedanji fazi« in potrebe zbiranja vseh narodnih, demokratičnih in domoljubnih strank, skupin in osebnosti v narodnoosvobodilni fronti. Poudaril je potrebo velike propagande med množicami, zlasti pa pri pristaših HSS in SDS. Povsod naj bi snovali odbore fronte, ki pa »ne smejo viseti v zraku«, temveč morajo postati odraz enotnosti antifašističnih domoljubnih sil dotičnega kraja. Glavni cilj boja v tej fazi je izgon okupatorja in uničenje frankovskih band, vrnitev hrvaške Dalmacije, Primorja in Medjimurja ter izbojevanje resnične nacionalne svobode in neodvisnosti. CK KPH je pokazal tudi na več doslej narejenih napak. Nekateri so se orientirali na proletarsko revolucijo, na neposreden prevzem oblasti od strani proletariata, kar je NOB zoževalo in izoliralo komuniste od drugih naprednih borcev. V Liki in Dalmaciji se je pokazal desni oportunistem itd.

Na poseben način so ponekod na Hrvaškem nastajali organi ljudske oblasti. Na Kordunu so se ti razvili iz narodnih straž, ki so bile podobne naši narodni zaščiti. Začetek avgusta so izvolili komite narodne odbrane, nato pa so začeli na javnih zborovanjih voliti vaške odbore, pa tudi občinske in okrajne. V vse te odbore so prišli predstavniki strank in drugi rodoljubi. Podobno je bilo tudi v Liki. Tudi na področju OK Karlovac so oktobra začeli na osvobojenem ozemlju postavljati organe civilne oblasti. Po občinah, večjih vaseh in okrajih so volili NOO, ki so imeli politične in upravne funkcije, v manjših vaseh pa so volili poverjenike teh odborov. Odpravili so občinske uprave in okrajna glavarstva. Tudi v Hrvaškem Primorju in Gorskem Kotaru so v tem času volili krajevne svete, nekakšne NOO.

CK KPH je 6. decembra opozoril, da NOO niso organi nobene stranke ali organizacije. V NOO naj bodo zastopani predstavniki vseh, ki so za boj proti okupatorju in njegovim hlapcem. Na osvobojenem ozemlju naj bodo začasni organi oblasti, voljeni od ljudstva, začasni pa zato, ker so odstranjeni organi stare oblasti, organe bodoče trajne oblasti pa bodo določili prebivalci po osvoboditvi. Na neosvobojenem ozemlju pa naj vodijo NOO vse oblike političnega in ekonomskega boja.

Na posvetovanju hrvaškega glavnega štaba konec januarja 1942 se je pokazalo, da so tudi partizanske enote izvrševale civilno oblast, kjer pa so bili NOO, so jih partizanske enote kontrolirale. Na osvobojenem ozemlju v Baniji so bili po vseh vaseh, občinah in okrajih NOO, njih volitve pa so bile premalo pripravljene, v večini jih je postavil OK. Ljudje so pač mislili, da ima KP vso oblast in da so oblast tudi partizani.⁸

V Bosni in Hercegovini se elementi ljudske fronte niso razvili, kot povsod, pa so tudi nastajali organi ljudske oblasti. V Bosanski Krajini so začetek avgusta 1941 sestavljali komisarji vseh odredov nek vojni revolucionarni svet. Na predlog tega sveta je štab brigade določil ustanovitev odbora za komunalno politiko in industrijo v Drvaru ter komisariat za prehrano. V vaseh so partizanski štabi postavljali krajevne politične oblasti. Konec avgusta je bilo v Drvarju veliko zborovanje, kjer so izvolili narodnoosvobodilni svet in narodno sodišče. Naloga sveta je bila organizacija vojske in zaledja, a vse to le na zbiorih vojske in ljudstva. Jeseni so izvolili krajevne NOO, delegati teh pa so volili občinske NOO.

V Hercegovini so se v zbegih formirale narodne čete in vaški odbori, ki so jih izvolili prebivalci vasi v svojih zbegih. Zbegi so volili tudi sodišča. Iz narodnih čet so nastale partizanske čete in odredi, ki so predstavljali tudi neko splošno narodno politično organizacijo, ki je na zborovanjih reševala vsa vprašanja. Te čete so bile neke vrste narodne skupščine, ki so iz svoje srede volile tudi NOO.⁹

Tudi v Črni gori se oblike ljudske fronte niso razvijale, začetki ljudske oblasti pa so nastali in se razvijali na poseben način. V osvobojenem Kolašinu je bilna primer 20. julija 1941 zbor 200 delegatov gverilskih odredov, ki je izvolil narodni odbor za Kolašin in narodni odbor za okraja Andrijevico in Berane. Predpise za organiziranje oblasti je izdala tudi vrhovna komanda za Črno goro. Po teh predpisih je pripadala na osvobojenem ozemlju vsa oblast vrhovni komandi, stara jugoslovanska oblast pa je bila odpravljena. Pri vseh komandah enot naj bi iz vrst uglednih javnih delavcev vojska izvolila »osebe za zvezo z ljudstvom«, ustanovili naj bi začasne občinske in okrajne oblasti, stara upravna oblast Črne gore pa naj bi ostala. Nove oblastne organe naj bi volili vsi od 18. leta starosti dalje in to na sto prebivalcev ali 25 gverilcev po enega delegata, ti naj bi volili občinsko upravo in občinske delegate za volitev okrajne oblasti. Zbor delegatov je bila vrhovna oblast v občini, ki je lahko menjal občinsko upravo. Pri štabih odredov so

⁸ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1961 (1. XV), str. 29, 38, 39.

⁹ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1961 (1. XV), str. 53—54.

postavili sodišča, ki so mogla izrekatı smrtne kazni, kazni do enega meseca zapura pa so lahko izrekale okrajne oblasti.

V okraju Šavnik so takoj po vstaji postavili »vojno oblast oborožene vstaje«, ki je skrbela za red in mir in preprečevala vse, kar bi škodovalo NOB. PK KPJ za Črno goro je ukazal sredi avgusta 1941 postaviti na osvobojenem ozemlju NOO kot organe oblasti. Pri volitvah v NOO pa je bilo treba paziti, da bi bili izvoljeni taki, prek katerih bo mogoče izvajati partijsko linijo. Poudarili pa so, da NOO ne predstavljajo sovjetske, temveč ljudsko oblast. Glavni štab za Črno goro je 11. novembra poudaril, da imajo najvišjo oblast na osvobojenem ozemlju partizanski odredi, volijo pa naj na osvobojenem ozemlju tudi NOO, v katere naj bi prišli vsi svobodoljubni elementi, a njihovo delo naj bo pod nadzorstvom štaba odredov. PK pa je 20. novembra določil, da so NOO v občini sicer najvišja oblast, so pa podrejeni oboroženim partizanskim odredom, četam in vodom v občini. Ker so bile oborožene enote oborožene sile Partije(!), so imele te pravico NOO tudi razpustiti, če ne bi ti delali v korist NOB.¹⁰

Kot je znano, se je v Makedoniji vstaja iz različnih vzrokov zakasnila.¹¹

II.

Omejimo se na kratek pregled razvoja OF kot politične organizacije (kolikor je to sploh mogoče) od kapitulacije Italije dalje. Ta razvoj je bil razumljivo v vsaki pokrajini drugačen, najboljši pač — če moremo to reči — v Ljubljanski pokrajini, saj so ga tod neposredno spremljali in mu dajali pobude najvišji organi NOB, temelji tega razvoja pa so bili itak veljavni za vso Slovenijo. Prvi višek po kapitulaciji Italije je OF doživela na Kočevskem zboru, kjer je dobila svoj 120-članski izvoljeni vrhovni plenum in 10-članski IOOF kot najvišja politična organa, ki sta bila istočasno kot SNOO in predsedstvo SNOO tudi najvišja oblastna organa bojujočega se slovenskega naroda. Kot izrazita politična organizacija je OF razvila veliko kampanjsko dejavnost za popularizacijo 2. zasedanja Avnoja in sklepov 1. zasedanja SNOS v Črnomlju, izvajala je volitve v NOO v smislu odloka črnomeljskega zasedanja, razpisala in vodila je več tekmovanj (tekmovanja zmage), budno spremljala pravilni razvoj terenskih organizacij (širina), tolmačila vsebino in smisel sporazuma Tito-Šubašič in zadnjo Titovo in avnojsko amnestijo.

Ponovni višek je OF dosegla na 2. zboru aktivistov OF 4. septembra 1944 v Črnomlju, ki je po Kidričevih besedah¹² manifestiral, da je OF slovenskega naroda—slovenski narod sam. Temeljna vsebina tega pomembnega zbora je bila priprava OF na odločilne boje za končno zmago; na prevzem oblasti v vsej Sloveniji in na prve temeljne ukrepe po osvoboditvi. Pokazal je notranjo in mednarodno zagotovljeno zmago in na-

¹⁰ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1961 (I. XV), str. 53—54.

¹¹ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1961 (I. XV), str. 54 sl.

¹² Slovenski poročevalec 15. septembra 1944.

glasil potrebo po aktivistični in množični budnosti, po množičnem oklepanju vseh nacionalnih in demokratičnih pridobitev dotedanjega NOB. To je bilo jamstvo končne in celotne zmage tudi na »izpostavljenem slovenskem ozemlju«. Zbór je pokazal procese doma in v svetu, ki bodo delovali ob osvobajanju in po vojni proti koristim naših narodov in našega ljudstva. Mobiliziral je vse aktiviste, da res izvedejo popolno mobilizacijo vseh za orožje sposobnih. Pokazal je, da je treba usposobiti OF, da dvigne še na višjo stopnjo vse tiste kvalitete, ki so doslej omogočale njene zmage: demokratično aktiviziranje osnovnih ljudskih množic našega naroda, ljudsko samozavest, samoiniciativo, požrtvovalnost, budnost itd. Analiziral je dotedanje izkušnje in nedostatke v graditvi ljudske oblasti in predočil osnovne smernice za prevzem oblasti in posvetil je veliko pozornost našemu gospodarskemu delu, pokazal, da postaja gospodarsko vprašanje vse izrazitejše politično vprašanje in nakazal osnovne gospodarske ukrepe ob prevzemu oblasti.

Temeljna referata na zboru sta imela Kardelj in Kidrič. Kardelj je poudaril, da predstavlja OF novo sociološko politično osnovo slovenskega naroda, novo strukturo njegovega vodstva. Nikomur — zaradi njegove socialne pripadnosti — niso zaprta vrata v OF, sama struktura OF pa govori jasno, da nihče več ne bo mogel izkoristiti pozicij državnega vodstva za protidemokratske sile reakcionarnih grup kot se je to dogajalo v preteklosti. Hitler je vojno izgubil in ves narod že čuti bližino dneva zmagoslavja. Osnovna žarišča notranjih sovražnikov so še velikosrbski četniki v Srbiji in reakcija okrog Mačka. Manj pomembna je reakcija v inozemstvu z Mihom Krekom, ki se je odkrito povezal z Rupnikovimi domobranci. Pripravljamo se na zadnjo fazo bojev in srečali bomo predvsem trojne sovražnike: fašistični ostanki bodo živeli dalje in pohlep po naši zemlji se bo pokazal v novi obliki. Notranji sovražnik se bo utrdil in nam skušal škodovati predvsem pri obnovi gospodarstva, tretji sovražnik pa je velika vrsta objektivnih težav.¹³

Kidrič je govoril najprej o politizaciji množic novega kova in kako je OF vedno našla »pestre oblike«, ki so ustrezale danemu položaju. Poudaril je, da je treba močno stopnjevati politično plat OF kot vseljidskega osvobodilnega gibanja slovenskega naroda in OF poglobiti kot politično gibanje. Ostati mora še naprej široka, vsenarodna osvobodilna organizacija in nikomur ni zabranjen vstop vanjo. Toda danes smo bitko dobili in paziti je treba na vrinjence. Dalje je Kidrič poudaril, kako je ponekod OF v razvoju še zaostala in niso prešli niti od zaupniškega sistema k terenskimi odborom. Prav te je treba oživiti povsod, postaviti in razširiti je treba okrožne in okrajne odbore ter tajništva. Paziti je treba, da OF ne postane »državna partija« zaradi istih vodečih kadrov v odborih OF in NOO. Opozoril je na vrsto pomanjkljivosti pri aktivistih OF, na ozkosrčnost in lokalpatriotizem, na zgolj agitatorstvo in prenašanje misli iz okrožnic mesto razumnega tolmačenja, na oklepanje starih delovnih metod, na ozek horizont itd.¹⁴

¹³ Arhiv CK ZKS, fasc. XIX-1944.

¹⁴ Arhiv CK ZKS, fasc. XIX-1944.

Ko je 15. septembra 1944 potekel rok Titove amnestije, je Kidrič 25. septembra 1944 poudaril v Slovenskem poročevalcu, da OF po tem datumu ne pozna več političnih dogovorov in sporazumov s posameznimi političnimi špekulanti in skupinami, ki so doslej poskušale manevrirati. OF je že začela — brez članskih legitimacij — razlikovati pripadnike OF od tistih, ki so bili doslej sovražni pa tudi od tistih, ki so doslej špekulirali in tako bolj ali manj očitno podpirali okupatorja in bi se sedaj radi vrinili v naše vrste. To nas seveda ne sme zavesti v ožino in da se ne bi še naprej borili za množice. Funkcionarji OF naj bodo domačini, je poudaril, in sistematično se je treba boriti proti profesionalizmu. Obdore OF je treba razširiti, da ne bodo isti ljudje opravljali političnih funkcij v OF in upravnih v NOO. Napovedal je tudi volitve v OF, ki se jih bodo mogli udeležiti le resnični pristaši OF in torej ne vsi vaščani. Terenski odbori bodo volili svoja tajništva in hkrati delegate za okrajne konference. Te bodo volile okrajne plenuma in okrajna tajništva OF ter hkrati delegate za okrožne konference, ki bodo izvolile okrožne plenuma in okrožna tajništva OF.

Na seji IOOF 23. septembra 1944 so sprejeli z »ozirom na dejstvo, da moramo sedanji čas smatrati kot zaključek združevanja vseh pozitivnih političnih tokov na Slovenskem« sklep o povečanju IOOF na 27 članov. Tako je IOOF imel tele člane: Vidmar, Kardelj, Rus, Kocbek, Kidrič, Leskošek, Lubej, Polič, Fajfar, Breclj, Bevk, Marinko, T. Toman, E. Turnher, S. Kovač, I. Maček, B. Kraigher, A. Bebler, dr. L. Vavpetič, dr. M. Snuderl, dr. D. Černej, M. Krmelj, J. Beltram, Fr. Svetek, J. Jeras, J. Zemljak in Angela Ocepek. To razširitev IOOF je pojasnil Kidrič v Slovenskem poročevalcu in poudaril, da je OF popolnoma enotna in edina politična sila na Slovenskem, ki sedaj in v bodoče predstavlja slovensko politično življenje in govori v imenu slovenskega naroda. Je pa ta razširitev tudi odraz, da se je demokratični proces, ki zrcali slovenski nacionalni prerod na temelju ljudskih sil našega naroda, uspešno dovršil tudi v vrhovih.

Na tej seji je Kardelj opozoril na nevarnost, da bi se sovražnik, ki je izgubil zunanjepolitične pozicije, ne začel vrvati v OF. Zato je treba po 15. septembru zapreti vrata v OF ne seveda osnovnim ljudskim množicam, pač pa predstavnikom tistih političnih funkcij, ki so špekulativno ostale ob strani, prav tako pa tudi posameznikom, ki so oportunistično lavirali med OF in okupatorjem. OF naj postane bodoča politična formacija in politična organizacijska oblika slovenskega političnega in ekonomskega življenja.

Kjer je bilo le mogoče, so se začele volitve v OF, po skrajšanem postopku pa v Ljubljanski pokrajini komasacija okrožij in njihovih okrožnih odborov. Kot vseslovenska politična sila je OF začejala svojo zadnjo veliko politično aktivnost pred osvoboditvijo, boj za Primorsko s Trstom, Beneško Slovenijo, Rezijo in Slovensko Koroško, boj za uresničenje svojega velikega programa, Združeno Slovenijo.

Po kapitulaciji Italije je P r i m o r s k o zaradi izredno močne razvite nacionalne zavesti, ki jo je dvajsetletna italijanska okupacija še pomnožila, zajela široka narodna vstaja predvsem na Goriškem. Vendar se

OF ni razvijala tako, kot dobro leto poprej na prvem osvobojenem ozemlju v Ljubljanski pokrajini. O tem, zakaj ne, nas more prav dobro poučiti izredno točna analiza položaja na Primorskem, ki jo je zapisal CK KPS že 20. junija 1943. V političnem pogledu — piše CK KPS — je Slovensko Primorje brez dvoma na strani OF. Razveseljivo je tudi dejstvo, da poostreni okupatorjevi ukrepi niso mogli politično odbiti ljudskih množic od OF, čeprav so ti v mnogih krajih izzvali strah in pasiviziranje. Toda še vedno so možni procesi, kot so bili preteklo leto v Ljubljanski pokrajini po italijanski ofenzivi. Nevarnost kranjske oblike oboroženega belogardizma še obstoja, in to kljub mednarodnemu razvoju... Ta nevarnost je na Primorskem tem večja, ker na Primorskem ni množičnih terenskih odborov OF. »Mi smo primorsko prebivalstvo politično sicer razgibali z OF, a nismo ga zajeli organizacijsko. To je danes glavna nevarnost na Primorskem.«¹⁵

PK KPS za Primorsko je takoj po kapitulaciji Italije sicer postavil narodni svet za Primorsko, ki je prevzel oblast kot »predstavnik primorskega ljudstva«, da bo pod vodstvom IOOF urejeval vsa vprašanja NOB primorskega ljudstva in utrjevanje njegove oblasti. Nato sta PK in za njim narodni svet takoj začela voliti v občinske NOO in krajevne NO pododbore v smislu odloka IOOF od srede maja 1942. Kmalu za tem je zadivjala po osvobojeni Primorski velika nemška ofenziva, ki je zavrla delo teh NOO, ni jih pa uničila, po ofenzivi pa so primorski aktivisti z vso vnemo začeli postavljati tudi odbore OF, ki jih prej ni bilo. Tako so dobili kraji dvoje vrst odborov, NOO, ki so bili voljeni in odbore OF, ki so bili v glavnem postavljeni po ofenzivi. Prvi so prevzeli oblastne, drugi pa politične funkcije, kmalu pa se je izkazalo, da taka »dvojnost« ni bila dobra in je bila zelo težko razumljiva celo aktivističnemu kadru. Zadevo je rešilo direktivno pismo CK KPS 26. decembra 1943, v katerem je Kidrič poudaril edino pravilno »dvojnost« v OF. Kidrič piše, da so na Kočevskem zboru »namenoma naglasili dvojni značaj enega gibanja OF, namreč značaj politične osvobodilne vseljudske organizacije sloveskega naroda in značaj narodne oblasti. Tudi najvišji organi OF imajo obojni značaj hkrati. Kateri značaj trenutno bolj naglašamo, je odvisno od splošne politične situacije in okoliščin okupatorjevega terorja. V ilegalnosti je brez dvoma močnejše naglašen politični značaj, v okoliščinah svobodnega, oziroma kontroliranega ozemlja pa značaj oblasti. Težišče na enem značaju pa niti v prvem niti v drugem primeru ne sme povsem izriniti drugega značaja«. Dalje je Kidrič poudaril, da je treba dati enim in istim odborom obojni značaj. Če bi poleg NOO, ki bi imel zgolj značaj oblasti, osnovali še politični organ OF, bi poskušala politično vplivati na NOO dva faktorja, Partija in OF. S tem bi nastalo nasprotje med Partijo kot avantgardo in med OF kot političnim gibanjem in bi bili spodmaknjeni temelji naše splošne perspektive »razvoja OF v narodno in ljudsko oblast s Partijo kot političnim vodstvom in glavo«. Tudi IOOF je 10. januarja 1944 poudaril, da ne gre posebej ustvarjati NOO kot organov oblasti in organov OF kot organov

¹⁵ Pregled zgodovine NOB v Sloveniji II, Ljubljana 1961, str. 320—321.

političnega gibanja, »Za sedanjo stopnjo OF je namreč tipično prav to, da je OF hkrati oblast in politično gibanje«. Zato so organi OF hkrati organi oblasti in političnega vodstva. Če bi na današnji stopnji razvoja ti dve lastnosti organizacijsko ločili, bi se morali organi oblasti slej ko prej apolitizirati in s tem birokratizirati, organi političnega gibanja pa bi se ukvarjali v najboljšem primeru zgolj z agitacijo in propagando namesto s političnim udejstvovanjem na vseh popriščih javnega življenja, torej tudi na upravnem in oblastnem. Obstajala bi tudi nevarnost, da OF izgubi svoj neogibno potreben karakter popolnoma enotnega vseljidskega osvobodilnega gibanja slovenskega naroda. Razen tega se težišče dela OF sedaj često premika. Na področjih, ki jih kontroliramo mi, je močnejše poudarjen karakter oblasti OF, na področjih, ki jih kontrolira okupator, je močnejše poudarjen karakter političnega gibanja OF. Razumljivo pa je, da je tako prehajanje težišča z naše strani lahko »sila elastično, če združimo oba karakterja v istih organih OF«.

Ko sta PK in pokrajinski odbor OF za Primorsko (POOF) prejela te direktive, so se primorski tovariši odločili za »zlitje« teh obeh odborov in so potem — vse do volitev v NOO v moči volilnega odloka črnomeljskega zasedanja SNOS — enostavno pisali na vseh uradnih dokumentih na primer Okrožni NOO (okrožni odbor OF) za Goriško in celo Pokrajinski NOO (pokrajinski odbor OF) za Slovensko Primorje, kar seveda ni bilo v duhu direktiv obeh najvišjih vodstvenih organov NOB, pa tudi ne »primorski separatizem« kot so primorski tovariši poudarjali. Skoraj nerazumljiva pa je okrožnica POOF od 22. januarja 1944, ki to »zlitje« naroča in tudi poučuje, kako naj se to izpelje.¹⁶

Kljub vsemu temu so poleti 1944 uspešno izvajali volitve na osvobojenem ozemlju v vseh vrstah NOO in POOF je sklical zbor 155 delegatov krajevnih NOO, kjer pa teh še ni bilo, delegatov terenskih odborov OF, ki je 15. septembra 1944 izvolil PNOO za Slovensko Primorje.¹⁷ POOF je začel množično kampanjo za popularizacijo Titovega govora o mejah (»tujega nočemo, svojega ne damo!«). Kampanja za Trst in Slovensko Primorsko in več drugih zelo težkih problemov so močno absorbirale vse frontine organizacije, vsa teža NOB in dejstvo, da se bo vojna zavlekla še v zimo 1944/45, pa se je začela — kot tudi v drugih slovenskih pokrajinah — kazati tudi pri primorskem ljudstvu. Tako moremo razumeti tudi odlomek obširnega poročila oblastnega komiteta KPS za Slovensko Primorsko (OBKOM) CK 18. decembra 1944, ki pravi: »Iz prvotne hejslovanske zasanjanosti je primorsko ljudstvo prešlo v glavnem v ero naveličanosti in nekake ohladitve ter prehaja v novo razdobje intenzivnejšega ter bolj realnega udejstvovanja v naši borbi za popolno osvoboditev«. ¹⁸ Tudi poverjenik CK KPS za Primorsko Šentjurčeva je v pismu CK 15. januarja 1945 ugotovila nov polet in to na solidnejši osnovi. Ni bilo več čustvenih manifestativnih akcij, temveč

¹⁶ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1965—1966 (I. XIX-XX), str. 391—399.

¹⁷ Arhiv inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (IZDG), fasc. 540.

¹⁸ Arhiv IZDG, fasc. 532.

akcije z zavestnim žrtvovanjem in mobiliziranjem vseh sil za dokončno zmago in očuvanje vseh pridobitev. Huda ofenziva decembra 1944 je sicer ta novi polet nekoliko zavrla, bilo je tudi veliko žrtev med okrožnimi in pokrajinskimi aktivisti, še več pa v vojski.¹⁹ Vso težo političnega pomena in dela so vedno bolj prenašali na Trst, kjer je bilo treba nujno doseči nek skupni organ našega in italijanskega NOB.

Tudi na Gorenjskem so se pokazale v razvoju neke posebnosti, razvoj sam pa je zaostajal za razvojem OF na Primorskem. Pokrajinsko poverjeništvu IOOF za Gorenjsko je 11. septembra sicer poročalo, da je njegovo delo zajelo »prav vse pošteno misleče Gorenjce« in da bodo prešli že v »drugo fazo«, v utrjevanje teh množic. Organizacija OF je dobro napredovala in — kot pravi poročilo — na Gorenjskem ni bilo vasi, kjer ne bi bilo postavljenega NOO (to je terenskega odbora OF), odbora AFŽ ali odbora ZSM. V vodstvu teh odborov so bili po večini sami delavci in kmetje, »z majhno izjemo nekaj povsem zanesljivih intelektualcev«(!)²⁰

Na poseben način si je v tem času razlagal Temeljne točke OF sekretar kranjskega okrožnega komiteta. OF naj bi bila edina »pravna« organizacija na vsem slovenskem ozemlju, priznana od vseh naših zaveznikov, Anglije, Rusije in Amerike ter vsega svobodoljubnega sveta. OF je združitev vseh dobrih narodnih sil in je brezstrankarska, ker je sklenjen kompromis med 16 strankami, skupinami ali klubi. V glavnem so sprejeli program krščanski socialisti, Sokoli, komunisti in del JRZ(!) Prva točka v programu OF je delo za narodno osvoboditev in prevzem oblasti po OF. Terenski, občinski, rajonski, okrožni in pokrajinski odbori OF so bodoča civilna oblast za svoje področje, vodijo jih sekretarji-komunisti, ki odgovarjajo za delo svojih odborov. Sekretar nadzira delo vseh članov odbora, razdeljuje naloge, dane od višjih forumov in njih brezhlibno izvršitev, redno poroča in drži najstrožjo konspiracijo. Člani odbora imajo vsak svoje posebne dolžnosti, a morajo drug drugemu pomagati. Nadaljnja točka v tej interpretaciji Temeljnih točk naj bi bila razlastitev veleposesti(!) in razlastitev posestev in tovarn Nemcev in nemčurjev. Dalje priključitev Koroške, Primorske in delov štajerske, razlastitev cerkvenih posestev(!), popolna verska svoboda, ženska enakopravnost in naslonitev na (Sovjetsko zvezo).²¹

Na sestanku članov kamniškega okrožnega komiteta z instruktorjem CK in sekretarjem štajerskega PK so Kamničanom poleg drugega povedali, da so nekdanje občine reakcionarni forumi in jih je zato treba počasi odpraviti. Zato naj poleg NOO postavijo še terenske odbore OF. Prvi bi bili »strokovni odbori« in bi jih lahko istovetili z nekdanjimi občinskimi odbori (po funkciji). Tako naj bi bil v eni vasi poleg odborov AFŽ, ZSM, narodne zaščite in odborov slovenske narodne pomoči še NOO kot oblastni organ, »bodoči sovjet« in odbor OF, v katerem bi bili zastopani vsi odbori v vasi. Ta odbor bi dajal iniciativo vsemu delu, skrbel

¹⁹ Arhiv CK ZKS, fasc. IX-1944.

²⁰ Arhiv CK ZKS, fasc. III-1943, arhiv IZDG, fasc. 663.

²¹ Arhiv IZDG, fasc. 672.

za linijo OF in kontroliral vse odbore. Poročilo pravi: »Z Marjanom (sekretarjem OK) nisva takoj razumela, zakaj poleg vseh teh odborov še terenski odbor OF, saj dajejo partijske celice iniciativo... in na različnih sestankih se ne razpravlja toliko o odpravi zasebne lastnine.«²²

Tako je kamniški OK z okrožnico 25. septembra 1943 ukazal organizirati občinske ali rajonske odbore OF in poudaril, da je to »povsem enostavno«. Okrožnica pravi, da je občinski odbor OF »enotna politična oblast«, ki jo izvolijo občinski odbori AFŽ, ZSM, slovenske narodne pomoči in narodne zaščite, odbori vseh teh organizacij pa so »sestavni del OF kot celote«. Iz vaških odborov AFŽ itd. postavijo sekretarji teh organizacij občinske odbore AFŽ itd. Tako bo imela vsaka občina ali rajon 4 občinske ali rajonske odbore (AFŽ itd.), ki bodo izvolili občinski odbor OF kot »enotno politično oblast« nad celoto in to tako, da voli vsak odbor po enega člana. Tako dobimo 4 člane občinskega odbora OF, v katerega pride še sekretar rajonskega komiteta KPS in sekretar gospodarsko finančne komisije. Teh 6 članov odbora nazadnje izvoli sekretarja občinskega odbora OF in tako bo imel ta odbor 7 članov.²³

Začetek oktobra 1943 je poslal rajonski komitet KPS za Mengeš kamniškemu OK Kritiko dosedanjega dela in gledanja ljudstva na program OF in Partije. Ljudje vidijo — pravi pismo — da ne gre samo za nacionalno, temveč tudi za socialno osvoboditev. To je seveda le v teoriji, v praksi pa se bojijo ljudje povezovati zaradi raznih izdaj in vohunov. Ljudje odobravajo enotnost OF in da so izginile prejšnje stranke, sprašujejo pa se, zakaj se potem tako forsira nova stranka, KP. Ljudje — bivši krščansko socialistični delavci — sprašujejo, zakaj morajo biti višji politični delavci člani KP in ali ni zato že dovolj članstvo OF. »Večjih sposobnosti si nikakor ne bo nihče pridobil z vstopom v Partijo, kjer je s prisego vezan držati se strogo smernic, ki jih nalaga politično ekstremna struja svojim članom... Če je naloga Partije samo kontrolirati delo OF, potem zaidemo na isto stran pot kot nemški nacionalizem in laški fašizem, katerega je kontroliral gestapo in OVRA... Isto naj bi se potem zgodilo tekom časa z našo OF, ker nikdar se sposobnejši pošten delavec ne more podrediti kontroli manj sposobnega«. Ni razumljivo — nadaljuje pismo — zakaj bi morala KP kontrolirati delo zanesljivih članov OF, kajti njen program je zrastel iz naroda samega.²⁴

Poverjeništvu IOOF je 25. oktobra 1943 poročalo, da se je pojavilo precej plave garde s središči v Cerkljah in Senčurju in da jo pridno čistijo. Dosti točno pa je poročilo domobranske obveščevalne službe,²⁵ ki pravi, da je Gorenjska 80 % pod vplivom OF in da se ljudje bojijo, da bo Gorenjska priključena Ljubljanski pokrajini in se bodo zopet začele politične strasti. Partizani imajo zelo dobro razpredeno politično propagando pa tudi gospodarsko oskrbo. Katoliški ljudje zagovarjajo gošarje, da so Slovenci in da se borijo proti Nemcem. Duhovna zmeda je popolna.

²² Arhiv CK ZKS, fasc. III-OK-1943.

²³ Arhiv IZDG, fasc. 688.

²⁴ Arhiv CK ZKS, fasc. III-OK-1943.

²⁵ Vesti 22. oktobra 1943.

Kdor bi hotel na Gorenjskem začeti boj proti komunizmu, bi moral zahtevati dvoje, da se Gorenjci vključijo v isto upravo Ljubljanske pokrajine in vreči med ljudi »čim več propagande v skrajno ilegalni obliki«. Propaganda bi morala biti orientirana skrajno slovensko in šele kasneje bi mogla začeti napadati tudi komunizem.²⁶

V obširnem poročilu je OBKOM 14. aprila 1944 poudaril, da je stik s terenom postal boljši in da je teren postal še bolj razgiban. Zlasti med kmeti pa se poraja vprašanje, kaj bo z vero in zemljo?, »dokaz, da ni šla naša propaganda še dovolj v širino«. Mobilizacija je ugodno vplivala na teren, slabo pa dezertacije — dostikrat tudi v velikem številu — iz enot 9. korpusa. Niso še imeli POOF.²⁷ Na 1. posvetovanju gorenjskih aktivistov OF 13. in 14. maja 1944 so sprejeli več sklepov, o popolni mobilizaciji, o skrbi za prehrano NOV in ukinitvi vsega dela v tovarnah, ki so delale za okupatorja, o utrditvi oblasti OF (volitve) in o usposabljanju vsakega, da bo kos delu in nalogam.²⁸ Na tem posvetovanju, na katerem se je »prvič pokazala celotna slika Gorenjske«, se je — po poročilu poverjeništvu IOOF — izkazalo, da je bila gorenjska organizacija še mlada in netrdna, kljub temu pa naj bi IOOF le imenoval POOF.²⁹

IOOF je 19. oktobra pisal že postavljenemu POOF za Gorenjsko, da izgleda, da v nekaterih predelih na Oorenjskem organizacija OF ne dohiteva razvoja ljudskih množic. Zato je treba z največjo pozornostjo organizirati terenske odbore OF in kjer koli je mogoče, naj te in njihova tajništva tudi volijo, kjer pa to ne bi bilo mogoče, naj v njihova tajništva pritegnejo na najbolj demokratični način najbolj zveste pristaše OF iz vrst domačinov, sicer pa naj postavijo širši krog zaupnikov. S 15. septembrom so zaprta vrata v OF vsem političnim skupinam in posameznim političnim špekulantom ter vsem tistim, ki so bili doslej iz oportunističnih in špekulantskih razlogov bolj na nasprotni strani. Pri volitvah v NOO (po črnomeljskem odloku) naj postopek skrajšajo, volijo na zborih, brez volil. imenikov, reklamacij, rokov itd. »Glavno je, da ohranite demokratično formo volitev in da pazite na to, da ne bo v ničemer takih postopkov, ki bi preprečevali izrazito ljudsko prosto voljo.«³⁰

Po poročilu POOF začetek februarja 1944 je bilo razpoloženje ljudi vedno bolj samozavestno in borbeno, ni se jim pa posrečila mobilizacija v industrijskih centrih, ker so pač tja slabo prodrli.³¹ Z dvodnevne seje OBKOM sredi aprila 1945 so poročali o veliki nemški ofenzivi, ki je odkrila tudi več naših napak: uspavanost, netrdnost terenskih organizacij, oportunističnost med aktivisti in NOV in celo predajo.³²

Tik pred kapitulacijo Italije je poslal novi sekretar PK KPS s Š t a - j e r s k e dosti optimistično poročilo. Politični položaj se je ugodno razvijal, sistem poverjenikov v OF in osebnih nadzorovanj pa so že zame-

²⁶ Arhiv IZDG, fasc. 208.

²⁷ Arhiv CK ZKS, fasc. III-1944.

²⁸ Arhiv IZDG, fasc. 667.

²⁹ Arhiv IZDG, fasc. 668.

³⁰ Arhiv IZDG, fasc. 436.

³¹ Arhiv IZDG, fasc. 669.

³² Arhiv CK ZKS, fasc. K 9-1943/1945 I.

njali z organizacijskim povezovanjem v odbore OF, na kar pa so se politični delavci težko privajali. Bile pa so še težave v okrožju Revirji, Celje, Maribor, Ptuj in Savinjska dolina.³³ PK je izdal 22. septembra 1943 okrožnico, v kateri pravi, da z organizacijo OF, katera obstaja danes v severni Sloveniji, »nismo v stanju pristopiti k prevzemu oblasti«. Zato je treba gledati skozi prizmo 1941—1942, ko je bila zaradi sovražnikovih uspehov morala ljudstva na najnižji stopnji. Dalje pravi okrožnica, da je skoraj vse delo aktivistov omejeno izključno na povezovanje poedincev in iskanje osebnih stikov, kar bo treba zamenjati z organiziranim povezovanjem v odbore OF. Ogromna večina prebivalstva je brez dvoma protihitlerjansko usmerjena. Vsi okrožni komiteji morajo v najkrajšem času postaviti okrožne in rajonske odbore OF in to iz najboljših aktivistov OF, ki morajo imeti med ljudstvom ugled. Okrožni odbori OF morajo skrbeti, da ne bo nobene vasi ali ulice brez odbora OF ali Delavske enotnosti. »Razlikovati je treba organizacijo OF in organizacijo Partije... Povsem razumljivo pa je, da je Partija tista, ki bo imela kontrolo nad vsemi odbori in istočasno dajala tudi smernice za delo.« Naš umik iz centrov (Revirji, Celje, Maribor itd.) je trajal predolgo, zato je treba preiti v ofenzivo na centre.³⁴ Začetek 1944 je PK poročal, da so tri okrožja še vedno neorganizirana (Ptuj, Prekmurje in Maribor), da pa se je razpoloženje na Štajerskem v zadnjih desetih mesecih »popolnoma spremenilo«. Vse je prepričano, da je Hitler vojno izgubil in da bo kmalu konec. Toda odhod v NOV je bil zelo majhen pa tudi vključevanje v OF.³⁵ Poverjeništvu IOOF za Štajersko je 20. januarja 1944 poročalo IOOF, da »rastejo simpatije za OF« iz dneva v dan tudi v predelih, kjer so bili doslej zelo slabi, ali pa sploh ni bilo naših organizacij. Mirno lahko trdimo, da so dani pogoji za splošno narodno vstajo.³⁶ Novi OBKOM je 17. aprila 1944 poročal, da so bili »doslej tereni popolnoma mrtvi«, ³⁷ 30. aprila pa je izdal okrožnico, v kateri je poudaril, da se je doslej v vseh primerih uporabljala samo KP in to tudi tam, kjer bi morala nastopiti OF. To je sektaštvo — pravi okrožnica — in za NOB škodljivo. Samo po sebi je umevno, da je KP povsod na vodstvu, da okrožni komiteji povsod pretresejo vsa vprašanja in jih šele nato sprejmejo okrožni odbori OF, vendar pa je za zajetje najširših ljudskih množic nujno potrebno, da se vsa vprašanja, ki zadevajo OF, rešujejo »na zunaj in na znotraj« po liniji OF.³⁸ Poverjeništvu IOOF je 17. maja poročalo, da so bili v večini 14 okrožij že postavljeni okrožni odbori OF, nad organizacijo OF na terenu pa poverjeništvu še ni imelo pregleda. Ponekod so se politični delavci radi zabunkali in navezali stike le z najbolj zanesljivimi ljudmi. »Bunkerji so sploh velika rana pri našem političnem delu. Najbolje se je organizacija OF razvijala na področju, kjer so operirale naše enote.³⁹

³³ Arhiv CK ZKS, fasc. VIII-1943.

³⁴ Arhiv IZDG, fasc. 656.

³⁵ Arhiv CK ZKS, fasc. VIII-1944.

³⁶ Arhiv IZDG, fasc. 436.

³⁷ Arhiv CK ZKS, fasc. VIII-1944.

³⁸ Arhiv IZDG, fasc. 654.

³⁹ Arhiv IZDG, fasc. 436.

Dne 29. junija 1944 je bilo veliko posvetovanje štajerskih pokrajinskih aktivistov, na katerem je imel obširen referat Aleš Bebler, ki je predvsem poudaril, da bi vsako sektaštvo pa tudi oportunistem zaviral polet, ki je zajel Štajersko. Ne smemo pa prikrivati vloge KP in na nevsiljiv način je treba pojasniti, da nosi ta glavno težo boja in da ta boj tudi usmerja. Pri mobilizaciji je treba proletariatu jasno povedati, da ima na izbiro samo dvoje, ali stati ob strani »kot breznarodni razred«, ali pa dati vse za svoj narod in svoje ljudstvo. Nato je Bebler pokazal, kje ima okupator še svojo množično oporo. Poudaril je, da je večina Štajercev Hitlerjev prihod pozdravila in da so te simpatije ponekod še vedno ostale (viničarji v Halozah in kajzarji na Ptujskem polju). Tudi med industrijskim proletariatom je še nekaj priležnosti s Hitlerjem iz čisto vulgarnih, osebno koristolovskih motivov. Temu delu proletariata je treba predočiti, da za skledo lažje prodaja svoj narod in svojo bodočnost. Naše organizacije je treba razširiti na še neobdelana področja, saj je šele ena tretjina Štajerske kolikor toliko organizirana.⁴⁰ Na plenarni seji Obkoma 13. in 15. julija so ugotovili, da velikanska večina slovenskega prebivalstva na Štajerskem simpatizira z OF in da so bili zarodki organizacije OF v vseh predelih. Najbolje je bil organiziran jugozahodni del (okrožje Litija, Revirji, Savinjska dolina, Šaleško-Mislinjska dolina), temeljne slabosti organizacij OF in KP pa so bile, da ni bilo nikjer množičnih terenskih odborov OF, kjer pa so bili, niso opravljali niti gospodarskih nalog (hrana za NOV), da »ne govorimo o političnih nalogah, ki jih v večini primerov ne razumejo«. Kjer so že bili okrajni odbori OF, so to bili »še vedno v večini slučajev taborišča skrivačev, katerih glavno delo je preskrba hrane za lastno taborišče in kvečjemu še kolportaža literature«. Partijska organizacija obsega edino okrožne komiteje, okrajne sekretarje in nekaj starih partizanov, ki služijo komitejem in sekretarjem za kurirje. Obveščevalne službe praktično še ni bilo. Največ uspehov so imela okrožja pri organizaciji osmih ciklostilnih tehnik. Ženske niso bile skoraj nikjer vključene v boj.⁴¹

Začetek avgusta je pisal Bebler zanimivo pismo spričo nastanka prvega osvobojenega ozemlja na Štajerskem. Okrožnemu odboru OF za Zg. Savinjsko dolino so naročili, naj zaenkrat postavi le odbore OF iz zanesljivih ljudi vseh slojev in političnih prepričanj. Poročal je tudi o nezdiferenciranosti osvobodilnega gibanja na Štajerskem. Gornji grad je bil ves v slovenskih zastavah, a brez rdeče zvezde. »Mestno in trško prebivalstvo je z nami, nas odlično sprejema — zaradi naše širine in narodne neomadeževanosti. Ni pa se iz njega izluščila plebejska plast in se ta plast ožje povezala z nami.« Zato so začeli »nekaj bolj« naglašati vlogo KP in ljudske demokracije kot cilj našega boja. Elemente, ki se bodo na tej podlagi ožje povezali z nami, bomo kandidirali pri volitvah in tako se bomo izognili sredinskih in plavih NOO.⁴² Na poročilo o nezdiferenciranosti je CK 24. avgusta odgovoril, naj še ne začenjajo diferen-

⁴⁰ Arhiv CK ZKS, fasc. VIII-1944.

⁴¹ Arhiv IZDG, fasc. 656.

⁴² Arhiv CK ZKS, fasc. VIII-1944.

ciacije v NOB na Štajerskem, kar bi pomenilo samo začetke bele garde. Važno je, da gredo množice čim dalj enotno, diferenciacija pa je možna tako, da reakciji vnaprej izmaknemo množično oporo. Zato je treba močno popularizirati partizanstvo, demokratično federativno Jugoslavijo in na vodilna mesta v OF postavljati pristni ljudski element, tudi intelektualce. Da na novo nastalem osvobojenem ozemlju ne bo napak, naj najprej utrdijo OF, potem šele izvedejo volitve.⁴³

POOF je 16. avgusta naročil aktivistom, naj široke ljudske množice, ki nam doslej niso bile dostopne, seznanjajo z OF in njenim programom. Ustanavljati je treba široke odbore OF, ki naj začno nastopati kot oblast.⁴⁴ CK KPS je 12. oktobra opozoril z direktnim pismom na napake, ki so jih delali na Štajerskem pri volitvah, ker se jim je mudilo. Poudaril je, da se je mudilo z volitvami le na Primorskem.⁴⁵ Leskošek in Polič, ki sta bila tedaj na Štajerskem, sta 18. novembra obširno poročala predsedstvu SNOS. Poudarila sta, da je bilo na neosvobojenem ozemlju 80 % za OF, na osvobojenem (Zg. Savinjska dolina) pa je bil procent nižji. Za procent na neosvobojenem ozemlju sta kot vzrok navedla nepoučenost, pomanjkanje kadra in sektaštvo, za procent na osvobojenem ozemlju pa naj bi bilo vzrok kulaštvo, ki ga je treba temeljito mobilizirati, ker prevzema vodstvo v odborih. Organizacija OF je bila povsod zelo šibka, morda je bilo še najboljše na Kozjanskem. Na terenu so nastopali kot aktivisti sumljivi elementi in so govorili proti komunizmu, v Mariboru »sploh nimamo ničesar«, v celjskem okrožju je položaj mnogo boljši, Celje samo pa je »najbolj kočljiva točka«, slabo je bilo tudi v dravograjskem okrožju.⁴⁶

Najtežje in najbolj počasi se je OF razvijala na Koroškem. Od začetnih zelo optimističnih poročil jeseni 1943 pa do zadnje reorganizacije OF na Koroškem moramo reči, da je OF nekako le obstajala, ni bila pa zasidrana med množicami. Točno je, da vodstvo NOB ni nič manj budno kot v ostalih slovenskih predelih spremljalo nastanek in razvoj OF tudi na Koroškem in ji nudila prav tako pomoč kot recimo Primorski. Dvoje baz za pomoč Koroški (Mežiška dolina, enote 4. operativne zone), Gorenjska in severni del Primorske (9. korpus zlasti), je žrtvovalo mnogo političnih kadrov in partizanskih enot, da bi razgibali tudi našo najsevernejšo slovensko deželo. Priznati moramo, da je nekaj uspehov le bilo, kljub neverjetnim težavam. Velike težave so bile pri iskanju zvez in povezave s KPA in OeFF (Oesterreichische Freiheitsfront), da bi jima nudili internacionalistično pomoč in sodelovanje tako na terenu kot prek Moskve,⁴⁷ pa tudi pri iskanju zvez in dopovedovanju prebivalstva — mladi ljudje so bili pač v nemški vojski ali v delovni službi — in nekdanjim slovenskim koroškimi voditeljem o nujnosti NOB in sodelovanja v njem. Skoraj značilen je bil odgovor enega od sicer iskrenih in pošte-

⁴³ Arhiv CK ZKS, fasc. I-1944.

⁴⁴ Arhiv IZDG, fasc. 656.

⁴⁵ Arhiv CK ZKS, fasc. I-1944.

⁴⁶ Arhiv CK ZKS, fasc. VII-1944.

⁴⁷ Zgodovinski časopis, Ljubljana 1970 (l. XXIV); str. 247—271.

nih slovenskih koroških politikov na povabilo koroškega POOF, naj vendar preide v ilegalo. Ta je 17. julija 1944 med drugim zapisal, da mu poklic veleva, naj vztraja na svojem mestu do skrajnih možnosti. Omenil je tudi druge, družinske obveznosti in dostavil: »Vaš boj za narodno osvoboditev ter boljši družbeni red pozdravljamo vsi pičli narodni Slovenci na Koroškem, ki smo samo mala šibka vejica velikega narodnega občestva Slovanov.« Poudaril pa je, da so pripravljene temu boju na primeren način pripomoči.⁴⁸

Na seji POOF za Koroško so novembra 1944 ukinili dotedanja koroška okrožja OF in postavili pet okrajnih odborov OF. Stanje OF (organizacijsko) je bilo zgodaj 1945 nekako sledeče: v celovškem okraju, tudi v mestu, so bili ljudje antifašistično razpoloženi, bilo je 20 terenskih odborov OF in nekaj ostalih odborov (AFŽ itd.). V okraju Pliberk so bili ljudje malo poučeni o OF, okraj pa je bil razdeljen na štiri podokrožja (Klopinj, Podjuna, Pliberk-Apače in Železna Kapla). Sredi marca 1945 je bilo v okraju 16 terenskih odborov OF in nekaj drugih odborov. Podobno je bilo v beljaškem okraju, slabše je bilo v podkloštrskem, najslabše pa v velikovškem okraju.⁴⁹

III.

Prvi kongres OF po osvoboditvi (16. julija 1945) je zmagovite Temeljne točke OF spopolnil in dopolnil. V trinajstih točkah je kongres najprej zahteval Združeno Slovenijo v demokratični federativni Jugoslaviji in poudaril, da je najvišja zapoved državna korist nove Jugoslavije, vsestransko utrjevanje njene notranje in zunanje moči ter krepitev njenih obrambnih sposobnosti. Ljudska demokracija je bistveni pogoj za blaginjo jugoslovanske države. Dalje je kongres poudaril varovanje, utrjevanje in nadaljnji razvoj vseh demokratičnih pridobitev NOB, bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov, nerazdružljivo bratstvo in zavezništvo naših narodov z velikim ruskim narodom in vsemi sovjetskimi narodi, naslonitev na Sovjetsko zvezo in vsešlovansko enotnost z ruskim narodom na čelu. Kongres je napovedal nepopustljiv boj proti slehernemu notranjemu vplivu in pojavu med našim narodom, iz katerega lahko — v korist in v službi tujega imperializma — izvira narodno izdajstvo. Boj proti šovinizmu v sleherni njegovi obliki! Patriotizem novega kova demokratične ljudske množice združuje in zbližuje v skupnih stremeljenjih in naporih za skupne demokratične in človečanske ideale. Kongres je zahteval utrjevanje NOO, aktivizacijo najširših množic z ženami in mladino. Zemljo tistemu, ki jo obdeluje in je nima dovolj ter brez odškodnine! Vse sile za gospodarsko obnovo! Pospeševati je treba privatno gospodarsko iniciativo, kolikor ta koristi skupnosti, pospeševati zadružništvo, ki naj v pogojih ljudske demokracije postane pomemben činitelj za dvig ljudskega blagostanja. Utrjevati in razvijati je treba

⁴⁸ Ibid., str. 267.

⁴⁹ Arhiv CK ZKS, fasc. VII-1944.

državni gospodarski sektor. Delo, dviganje njegove produktivnosti je osnovna dolžnost in pravica, osnovni moralni zakon, čast in ponos slehernega državljana. Čim popolnejša brezplačna izobrazba in neoviran kulturni razvoj slehernega državljana! OF varuje pridobljeno enotnost, OF kot tvorec svobode in enotnosti ima edina moralno pravico predstavljati slovenski narod in njegovo ljudstvo!⁵⁰

B. Kidrič je v svojem velikem govoru na tem kongresu opozoril predvsem na to, da je treba organizacije OF povsod razširiti in okrepiti, predvsem pa tudi očistiti in da morajo te postati torišče in žarišče vsestranske aktivnosti naših ljudskih množic.⁵¹

OF se je na 1. kongresu ljudske fronte Jugoslavije začetek avgusta 1945 vključila v LF Jugoslavije. Ta je sprejela v bistvu isti — le na vso Jugoslavijo razširjeni in novo nastali ter razvijajoči se državi ustrezajoči — program kot ga je že imela OF.⁵² Nastati bi moglo — in je tudi nastalo — vprašanje, kako je bilo možno zlitje in združevanje različnih političnih razvojev nastalih med NOB pri posameznih jugoslovanskih narodih takoj po osvoboditvi? Že Tito je poudaril na kongresu, da je končan proces politične diferenciacije v Jugoslaviji, program LF pa je bil že davno zapisan v srcu in razumu širokih ljudskih množic. To misel je na kongresu globoko analiziral E. Kardelj. Na vprašanje, kaj je ljudi združevalo v LF? je odgovoril, da jasna in dosledna linija boja proti okupatorju in njegovim pomagačem, demokratičnost in demokratična politika, bratstvo in enotnost ter jugoslovanska kontinuiteta. Politika je bila »vedno v skladu z objektivnimi pogoji in s stopnjo razvoja zavesti širokih ljudskih množic«. LF je blok delavcev, kmetov in srednjih slojev, ne izključuje pa tudi udeležbe drugih svobodoljubnih elementov. Zato so lahko v tem bloku tudi stranke, če izražajo težnje tega bloka in če izvajajo njegovo linijo. Morali pa so pristaši teh strank delovati v osnovnih organizacijah LF. Kardelj je dalje poudaril, da mora biti LF gonilna sila vsega notranjega razvoja in izgradnje demokratične Jugoslavije, to pa mora doseči s prepričevanjem, ne s poveljevanjem. Pri gospodarski vzgoji množic mora poudarjati, da je vse odvisno od požrtvovalnega dela, razvijati mora široko iniciativnost množic, skrbeti za narodno oblast in imeti pravilno kadrovsko politiko.⁵³

Drugi kongres LF (26. do 28. septembra 1947) je bil že po začetku prve petletke pa tudi po varšavskem sestanku delegacij nekaterih KP in ustanovitvi informbiroja, kjer so se že začele kazati prva nesoglasja med jugoslovanskim in sovjetskim vodstvom. Zato je Tito ves svoj govor na 2. kongresu posvetil specifičnostim v razvoju NOB naših narodov in pojojne graditve.⁵⁴ Odmev tega kongresa je bil 2. kongres OF 26. do 28. aprila 1948 v Ljubljani, na katerem je Marijan Brecelj govoril o različnem razvoju OF med NOB, katerega vsebina ni bila samo narodna osvo-

⁵⁰ Temeljne točke OF, Ljubljana 1945.

⁵¹ Poročilo na 1. kongresu OF slovenskega naroda, Ljubljana 1945.

⁵² Temeljna in organizacijska načela LF Jugoslavije, Ljubljana 1945.

⁵³ Govor maršala Tita in podpredsednika E. Kardelja, Ljubljana 1945.

⁵⁴ Drugi kongres LF Jugoslavije, Ljubljana 1947.

boditev, temveč tudi neposredna vzpostavitev ljudske demokratične oblasti. OF je postala iz vseljidskega osvobodilnega gibanja politična organizacija slovenskega naroda in edina politična sila na Slovenskem. Prva njena naloga takoj po vojni je bila poenotiti in okrepiti organizacije (volitve v odbore OF in NOO). Vso težo je OF nosila pri volitvah v konstituantno, v kampanji za Primorsko, Trst in Koroško, ob agrarni reformi, ob zakonu o nacionalizaciji, ki je odprl pot v socializem, v boju za zboljšanje standarda (prehrana in preskrba) itd.

Organizacijsko in vsebinsko je OF med 1. in 2. kongresom prešla iz širokega osvobodilnega gibanja v trdnejšo politično organizacijo. Kriterij za funkcionarje ni bila več reprezentativna teža, temveč samo resnična predanost ideji OF. Organizacija je iskala primerne in pestre organizacijske oblike gospodarskega, kulturnega, strokovnega in prosvetnega dela, predvsem pa, kako organizirati naše vasi. Narejena je bila tudi točna razmejitev OF kot politične in oblastne organizacije. Breclj je nazadnje pokazal tudi na najvažnejše naloge OF, ki je postala na čelu s KPS vodnica celotnega političnega življenja na Slovenskem: skrb za pravilno rast ljudske demokracije, boj za petletni plan, za trdno zvezo delavca in kmeta, mesta in vasi itd.⁵⁵

Na 3. kongresu LF aprila 1949, ki je bil že sredi najhujše informbirojevske in sovjetske gonje proti Jugoslaviji, je Tito poudaril, da kongresu prisostvujejo delegati sedem in pol milijona članov LF in da je sedaj glavna naloga LF mobilizacija vseh sil, da bi čim lažje obvladali vse težave. Med klevetami in ekonomskim pritiskom od strani informbirojevskih držav se je razvil med delovnim ljudstvom vseh kategorij nepojmljiv ustvarjalni polet. Tito je poudaril da naš državni fond za preskrbo ni neizčrpen in da je treba paziti na pravilno razdelitev brez razmetavanja. Dobiti je treba nove zasejalne površine in povečati živinski fond, delovne delovne zadruga pa morajo postati prave tovarne za vseh vrste poljedelskih pridelkov.

Med političnimi nalogami LF je Tito zlasti poudaril obvarovanje politične enotnosti ter bratstva in enotnosti. Še bolj je treba razviti moralno politično enotnost, še globlje mora prodreti socialistična zavest, da bi zavladata enotnost misli in akcije. Ljudska oblast mora v polni meri s svojim delom odgovarjati koristim ljudstva in v organe ljudske oblasti morajo priti najboljši in najzaslužnejši. Močno je tudi poudaril dolžnost obrambe socialistične domovine.⁵⁶

Na 3. kongresu OF 28. aprila 1951 v Ljubljani je podal E. Kardelj do takrat najtemeljitejšo oceno pomena in vloge OF ter svetovnega in domačega političnega položaja, ki je nastal po informbirojevskem sporu.⁵⁷

Na 4. kongresu LF, ki je bil obenem 1. kongres socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije (23. februarja 1953) je E. Kardelj najprej poudaril uspehe LF med 3. in 4. kongresom. Ustvarjena je bila potrebna osnova za postopno razvijanje socialističnih odnosov v naši državi. Na

⁵⁵ II. kongres OF Slovenije, Ljubljana 1948.

⁵⁶ Politički izveštaj, Beograd 1949.

⁵⁷ III. kongres OF Slovenije, Ljubljana 1951, str. 22—103.

vsakem koraku je LF prisluhnila mnenju ljudskih množic in preverili so celo vrsto dogem in metod, ki so bile zaradi hegemonije sovjetskih oblastnikov vsiljene mednarodnemu komunističnemu gibanju, kar je služilo napredku naše teoretične družbene misli. Narejena je bila globlja analiza vzrokov degeneracije sovjetske revolucije in poraza socialističnih sil v Sovjetski zvezi.

Nato je podal Kardelj zanimiv razvoj LF po vojni in poudaril, da je bila LF politični nosilec vseh tistih političnih in družbenih sprememb, ki so omogočile nadaljnje gibanje našega družbenega razvoja k socializmu. V 1. fazi je LF opravila pomembno delo pri obnovi in stabilizaciji revolucionarne oblasti, v 2. fazi — priprave za petletni plan in njegovo izvajanje je LF vodila priprave materialnih temeljev (množične delovne akcije, velik polet), vodila boj proti birokratizmu, ki zavira polet množic in odstranila dve nevarni napaki, poskus, da bi se LF zreducirala le na delovne akcije in na podporo administrativnim ukrepom oblasti (pri odkupih, pobiranju davkov itd.) in da bi se LF sploh likvidirala, češ da je odigrala svojo nalogo, kar je oboje poskušal izrabiti informbiro.

V 3. fazi (3. kongres LF) se je začela ponovno uveljavljati LF in Tito je poudaril: »Danes je LF prav tako potrebna, kakor med vojno, morda še bolj.« V 4. fazi so se povečale ekonomske težave in komplicirali notranji problemi (ekonomska blokada in razne sektaške težnje), leta 1950 pa se je začela 5. faza, nova faza v boju za socializem (začetek delavskih svetov). Jugoslavija si je utrdila svoj mednarodni položaj, pokazali so se materialni rezultati naših naporov, začel se je boj proti izvirom birokracije in ponovno je oživela tudi politična aktivnost LF.

Tako se je LF spremenila v SZDL, v »fronto vseh naših delovnih ljudi ter njihovih raznih struj in mnenj, ki se združujejo v osnovni skupni težnji boriti se za lepšo bodočnost našega ljudstva z graditvijo socialističnih odnosov«. Tako so postale konkretne naloge SZDL boj proti akciji protisocialističnih sil, proti kominformizmu kot političnemu zastopniku restavracije državno kapitalističnih odnosov, despotizma birokratizma in boj proti političnim zastopnikom kapitalizma in političnemu stanju stare Jugoslavije. Boj proti idejnim ostankom preteklosti, proti političnemu izrabljanju verskih čustev itd.⁵⁸

Zusammenfassung

EIN BEITRAG ZUR GESCHICHTE DER VOLKSBEFREIUNGSFRONT

Im ersten Teil der Abhandlung betont der Verfasser die Unumgänglichkeit der sofortigen Gründung der Volksbefreiungsfront (OF) und des sofortigen bewaffneten Widerstandes gegen die Besatzungsmächte, die von der Volksbefreiungsfront, angeleitet von der Führung der slowenischen kommunistischen Partei (KPS) — eines Teils der jugoslawischen kommunistischen Partei — eingeleitet wurde. Dadurch, dass die slowenische Bevölkerung ausserordent-

⁵⁸ Vloga in naloge Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije, Ljubljana 1953, str. 5—72.

lich schnell und zahlreich der OF beitrug, traten in deren Organisationen schon sehr früh Elemente der Volksgewalt in Erscheinung. So entstand schon im Herbst 1941 in der OF eine interessante Zwiespältigkeit: ein und derselbe OF-Ausschuss war ein Organ der gesamtslowenischen Widerstandsbewegung und zugleich auch ein Organ der Volksgewalt. Am Vergleich mit den Ansätzen des Volkswiderstandskampfes bei den übrigen jugoslawischen Völkern versucht der Verfasser zu verdeutlichen, dass es Gesamtwiderstandsformen, wie die slowenische OF eine war, dort nicht gegeben hat. Damit soll selbstverständlich nicht darüber gerechnet werden, ob, wenn überhaupt, und welche dieser Kampfformen »besser« oder »schlechter« gewesen sei.

Im zweiten Teil der Abhandlung weist der Verfasser darauf hin, dass die Entwicklung der slowenischen OF in allen slowenischen Gebieten weder auf dieselbe Weise noch mit derselben inneren und äusseren Intensität verlaufen ist. Die Gründe dafür sind zahlreich, von der Tatsache an, dass die Gebiete nicht von derselben Besatzungsmacht besetzt worden waren, über die Verschiedenheit der Arbeitsweisen der Besatzungsmächte bis zur Fähigkeit der einzelnen Gebietsleitungen der Volksbefreiungsfront und der slowenischen kommunistischen Partei die OF als Widerstands- und Volksrevolutionsbewegung weiter zu verbreiten und sie nicht durch linke oder rechte Abweichungen zu beeinträchtigen.

Im dritten Teil der Abhandlung geht der Verfasser der Entwicklung der Volksbefreiungsfront nach dem zweiten Weltkrieg nach, erörtert ihre Einbeziehung in die Volksfront Jugoslawiens, die Entwicklung dieser und ihren Übergang in den Sozialistischen Bund der Arbeiterbevölkerung (SZDL).